

EL PIANISTA VALENCIÀ
BLAI MARIA COLOMER
AL PARÍS DEL SEGLE XIX

EL PIANISTA VALENCIÀ
BLAI MARIA COLOMER
AL PARÍS DEL SEGLE XIX

MARÍA BELÉN SÁNCHEZ GARCÍA

TRADUCCIÓ
RUBÉN LUZÓN DÍAZ

MÚSIQUES

19

Col·lecció dirigida per
Josep Antoni Alberola — Ramon Canut
Ferran Escrivà — Isabel Ferrer — Jordi Reig

© 2024, María Belén Sánchez García
© 2024, de la traducció: Rubén Luzón Díaz
© 2024, del prefaci: Antonio Ezquerro Esteban

© 2024, Institució Alfons el Magnànim
Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació
Diputació de València
Corona, 36 — 46003 València
Tel.: +34 963 883 169
magnanim@dival.es
www.alfonselmagnanim.net

ISBN: 978-84-1156-016-0 — DL: V-3617-2024

Imatge de la coberta: *Piano amb el retrat de Colomer al fons*.
Dibuix d'Andrea Lerma Casany (2024).
Disseny de la coberta: Collage-no Diseño Gráfico
Maquetació: Artes Gráficas J. Aguilar, SL

Impressió: Impremta Diputació de València

ÍNDEX

AGRAÏMENTS	11
PREFACI. ANTONIO EZQUERRO	15
INTRODUCCIÓ	19
1. CONTEXT HISTÒRIC I MUSICAL D'ESPANYA I VALÈNCIA (1800-1860)	23
1.1. BREU APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA POLÍTICA DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA	23
1.2. L'ESCENARI MUSICAL A ESPANYA.....	27
1.3. ELS INICIS DE LA RENAIXENÇA I LA SEUA INFLUÈNCIA EN LA MÚSICA VALENCIANA	29
1.3.1. <i>Usos socials del piano i espais culturals</i>	30
1.3.2. <i>Concerts</i>	32
1.3.3. <i>Café versus teatre</i>	33
1.4. ENSENYAMENT MUSICAL I ARTÍSTIC	35
1.5. L'ENSENYAMENT PIANÍSTIC A VALÈNCIA	38
<i>Conservatoris</i>	39
1.6. LA FACTURA DE PIANOS.....	40
2. LA INFANTESA DE BLAI MARIA COLOMER A VALÈNCIA (1839-1856)	45
2.1. DATA I LLOC DE NAIXEMENT: REVISIÓ HISTORIOGRÀFICA.....	45
2.2. LA FAMÍLIA COLOMER GUIJARRO.....	47
2.3. INICIACIÓ MUSICAL	50
2.4. COLOMER, ALUMNE DE PÉREZ GASCÓN.....	51
2.5. COLOMER, ALUMNE DE JUST FUSTER.....	53
<i>L'escola de Just Fuster</i>	53
3. PARÍS, CIUTAT OBERTA AL MÓN	57
3.1. PARÍS A MITJAN SEGLE XIX	57
3.2. PANORAMA MUSICAL A PARÍS ENTRE 1860 I 1910	60
3.2.1. <i>Música escènica</i>	60
3.2.2. <i>Música instrumental</i>	63
3.2.3. <i>Música de cambra</i>	66
4. PRIMERA ÈPOCA DE COLOMER A PARÍS (1856-1867).....	69
4.1. ALUMNE DEL CONSERVATORI NACIONAL DE MÚSICA I DECLAMACIÓ DE PARÍS.....	72
4.2. ALUMNE DE L'ESCOLA MODERNA DE PIANO	76
4.3. LES CLASSES D'HARMONIA I ACOMPANYAMENT	80
4.4. DESENVOLUPAMENT PERSONAL	83

5. TRAJECTÒRIA PROFESSIONAL.....	85
5.1. COMPOSITOR.....	85
5.2. LA PARTICIPACIÓ EN CONCURSOS I PREMIS REBUTS	88
5.3. RECITALS I CONCERTS: COLOMER PIANISTA I DIRECTOR	96
5.4. PROFESSOR I PEDAGOG	102
5.4.1. <i>Vocació pedagògica</i>	102
5.4.2. <i>Ensenyament musical per a dones abans de Colomer</i>	106
5.4.3. <i>La contribució a la pedagogia pianística: École nouvelle</i>	112
6. LA PUBLICACIÓ A EUROPA DE L'OBRA DE COLOMER	115
6.1. LES EDITORIALS EUROPEES ENTRE 1700 I 1920.....	115
6.2. COMERÇ EDITORIAL A FRANÇA	121
6.3. EDITORIALS QUE PUBLIQUEN LES COMPOSICIONS DE BLAI MARIA COLOMER	125
6.4. DISTRIBUCIÓ TEMPORAL DE LA PRODUCCIÓ MUSICAL	126
6.5. PUBLICACIONS EN REVISTES	128
6.6. DEDICATÒRIES	129
6.6.1. <i>Dedicatòries de caràcter personal</i>	130
6.6.2. <i>Dedicatòries a alumnes titulats al Conservatori i à ses élèves</i>	131
6.6.3. <i>Dedicatòries a càrrecs socials i polítics</i>	132
6.6.4. <i>Dedicatòries a artistes plàstics</i>	132
6.6.5. <i>Legió d'Honor</i>	132
6.6.6. <i>Dedicatòries a músics</i>	133
6.6.7. <i>Hommage</i>	133
EL LLEGAT DE BLAI MARIA COLOMER I LA RECUPERACIÓ DE LA SEUA FIGURA PER AL PATRIMONI MUSICAL.....	135
ANNEX A: CONCERTS	139
ANNEX B: OBRES.....	145
BIBLIOGRAFIA.....	151

LA INFANTESA DE BLAI MARIA COLOMER A VALÈNCIA (1839-1856)

2.1. DATA I LLOC DE NAIXEMENT: REVISIÓ HISTORIOGRÀFICA

Blai Maria Colomer Guijarro va nèixer el 3 de febrer de 1839 a la ciutat de València. Aquesta dada procedeix de l'estudi i l'anàlisi de les fonts documentals consultades, que han revelat informacions confuses sobre la data i el lloc de naixement del pianista i que motiva que hi dediquem algunes línies.

Les dades biogràfiques que apareixen en fonts documentals espanyoles i franceses situen la data de naixement entre 1833 i 1840. Unes fonts ubiquen el lloc de naixement a la ciutat de València, mentre que d'altres el situen a Bocairrent. D'altra banda, les cròniques periodístiques dels viatges que el 1897 va dur a terme l'escriptor valencià Teodor Llorente per la Vall d'Albaida documenten la recopilació de les notícies de les figures més destacades en l'àmbit cultural de cada població. En la informació continguda en les cròniques, no hi apareix cap referència al compositor valencià, que aleshores ja era reconegut i admirat a la capital francesa.

Baltasar Saldoni, en *Efemérides de músicos españoles*, indica en la entrada «Colomer, D. Blas» la informació següent: «Natural de Valencia; en los concursos públicos del Conservatorio de París de 1860 obtuvo, por unanimidad, el primer piano, contando de edad 21 años (C)» (Saldoni, 1860).²⁰ Aquesta entrada situa València com a lloc de naixement, i l'any 1839 com a data. Amb tot, pocs anys després, al *Diccionario biográfico-bibliográfico de efemérides de músicos españoles* del 1868, el músic barceloní modifica les

²⁰ La C que apareix entre parèntesis identifica Blai Maria Colomer com a compositor.

dades de naixement: localitza Bocairent com a ciutat natal, i fixa com a data el 6 d'abril de 1833:

Nace [el 6 d'abril de 1833] en Bocairente, provincia de Valencia, D. Joaquín Colomer y Pérez. Hemos pedido varias veces a Valencia, a uno de los maestros que tuvo Colomer en aquella ciudad, que nos mandara algunos apuntes de su aventajado alumno, y nos ha contestado que no los ha podido obtener [...]. La fecha del nacimiento del pianista que nos ocupa la hemos sacado de los documentos que originales obran en la *Sociedad artístico-musical de socorros mútuos*.²¹ (Saldoni, 1880: 234-236; la cursiva pertany al text original).

Els autors valencians Francisco Javier Blasco i Josep Ruiz de Lihory persisteixen en les dades facilitades per Saldoni en els últims anys del segle XIX:

Colomer (Blas), notable pianista. Nació en Bocairente el 6 de abril de 1833. Hizo sus primeros estudios en Valencia; marchó a París, en cuyo Conservatorio estudió piano y composición [...]. Los periódicos de París [...] hacen grandes elogios del pianista valenciano» (Blasco, 1896: 92).

Josep Ruiz de Lihory (1903: 218-219) referencia dues entrades «Colomer»: «Colomer Pérez (Joaquín)», de qui assenyala que va nàixer el 6 d'abril a Bocairent i que va obtenir el primer premi de piano del Conservatori de París als vint-i-un anys, i «Colomer (Blas)», de qui diu que va nàixer a Bocairent el 6 d'abril de 1833 i que va fer els seus primers estudis a València. La confluència dels continguts d'aquestes referències coetànies del pianista valencià en la bibliografia espanyola posterior permet constatar que els errors de documentació biogràfica apareixen repetits. De tota manera, Blai Maria Colomer no és present en totes les enciclopèdies musicals elaborades des del segle XX fins als nostres dies, tot i que sí que el recullen el *Diccionario de la música ilustrado* (Albert i Torrellas *et al.*, 1929: 833), el *Diccionario de la música española e hispanoamericana* (Casares Rodicio *et al.*, 1999: 832) i el *Diccionario de la música valenciana* (Casares Rodicio *et al.*, 2006: 239).

A França, Augé [dir.] (1922: 484) incorpora Blai Maria a l'enciclopèdia *Larousse Universel* de la manera següent: «Compositeur espagnol, né a Valence en 1842. Élève du conservatoire de Paris, il a produit des concerts, des *œuvres* symphoniques remarquables.» Lamathière (1903: 111), al seu llibre *Panthéon de la Légion d'honneur*, en què recull dades biogràfiques sobre els membres de

21 Societat fundada el 1860, que va formar l'orquestra simfònica del Teatre Reial de Madrid durant aquells anys i que es va transformar en la Sociedad de Conciertos de Madrid el 1866.

la institució francesa, dona com a data de naixement el 3 de febrer de 1843, i com a lloc, València.

Les fonts hemerogràfiques espanyoles persisteixen en el mateix error biogràfic, i la *Revista Musical de Bilbao* (1909: 46) publica, a la secció «Efemérides del mes de febrero», la notícia següent: «4 [de febrer] de 1840. Nace en Valencia el compositor español Colomer, primer premio de piano del Conservatorio de París en 1856.»

Les fonts arxivístiques espanyoles i franceses també proporcionen dades amb variabilitat en les dates. Els *Quinque libri* de la parròquia de Bocairent mostren que el cognom Colomer apareix reiteradament als llibres parroquials, tot i que les dades associades no coincideixen amb les del nostre biografiat.

Els arxius històrics nacionals de França conserven la data administrativa amb les dades de Colomer com a alumne del Conservatori de París; hi consten el 4 de febrer de 1840 i València com a data i lloc de naixement. En els mateixos arxius, els documents relatius al seu nomenament com a cavaller de la Legió d'Honor recullen com a data de naixement el 3 de febrer de 1840, i com a lloc, València.

Vicente María Colomer, pare de Blai Maria, va aixecar el padró del seu barri dues vegades, els anys 1840 i 1844; en el primer hi va deixar constància, amb data de 7 de febrer, que l'edat del seu fill menut era d'un any. El padró de la ciutat de València s'aixecava en mesos diferents al llarg de l'any; no hi havia un moment determinat per a la seua elaboració. La persona encarregada de la seua realització, un veí del barri, gaudia d'una certa «notabilitat», atés que havia de saber llegir i escriure.

En el mateix sentit, les dades relatives a la concessió de la residència a París (requisit previ per a la concessió de la ciutadania francesa, que va obtenir el 1868) contingudes al *Bulletin des lois de l'Empire français* (1866: 885) consignen que Blai Maria Colomer era «né à Valance (Espagne) le 3 février 1839». És el pianista mateix el qui certifica aquestes dades en un document manuscrit de caràcter oficial, del 1885.

2.2. La família Colomer Guijarro

Blai Maria era el fill menor del matrimoni Colomer Guijarro, que vivia amb els seus fills al núm. 8 del carrer de la Cadena, al barri quart del quarter dels Serrans. Pons i Serna (1992: 125) indiquen que el quarter esmentat tenia poca població pertanyent a la burgesia i a les famílies nobles; era la zona de la ciutat amb un percentatge més baix de tots dos grups socials.

La família estava formada per Vicente María Colomer y Labarries, natural de la ciutat de València, on va rebre el sagrament del baptisme a l'església de

la Santa Creu l'any 1796, i per Pascuala Guijarro Mocholí, nascuda també a València i batejada allí mateix, a la parròquia de Sant Martí, l'any 1801.²² El matrimoni va tenir sis fills: Vicente Colomer y Guijarro, nascut el 1821; Pascual, nascut el 1824; Cándida, nascuda el 1829; Francisca, nascuda el 1832; José, nascut el 1837, i el benjamí de la família, Blai Maria, nascut el 1839. Tots sis germans eren naturals de València i van ser batejats a l'església de la Santa Creu. Tal com ens descriu Corbín Ferrer (1980: 67):

Esta parroquia se hallaba en una plaza pequeña, contigua al Convento del Carmen y algo más adentrada en la población; pobre y construida en la segunda mitad del s. XVII; pero, demolida en 1842, fue trasladada su jurisdicción a la iglesia del Convento del Carmen, cuando en realidad para la diócesis valentina es Parroquia de la Santísima Cruz.

En aquella època hi havia a la ciutat de València una dotzena de parròquies, entre elles la de Sant Andreu, que corresponia al barri tercer del quarter de la Mar; la de Sant Nicolau, pertanyent al barri segon del quarter del Mercat, i la de la Santa Creu, que s'ubicava al barri tercer del quarter dels Serrans. El fet que la ciutat de València patira huit riuades en el segle XIX i els esdeveniments de la Guerra Civil en el segle XX expliquen la pèrdua de la documentació dipositada als arxius de les diferents institucions (eclesiàstiques, acadèmiques i municipals) que existien a la ciutat. Per aquest motiu, no es conserven els *Quinque libri* de la parròquia de la Santa Creu corresponents a la data de naixement de Vicente María Colomer y Labaries, ni els dels seus fills que van ser batejats a la mateixa parròquia.

La família Colomer Guijarro vivia a l'entresol d'un habitatge que constava, a més, de planta baixa i dues habitacions per damunt de l'entresol. L'edifici era propietat de Vicente María Colomer, que percebia anualment, en concepte de lloguer pels dits immobles, la quantitat total de 2.850 rals. El terme *renter* que apareix a la casella «oficio» del padró de la ciutat consultat entre 1840 i 1856 i que correspon a Vicente María Colomer feia referència a la possessió d'immobles a la ciutat o terres de conreu en municipis propers, i que procedien de la compravenda o herència familiar; la burgesia espanyola, a diferència de la de la resta d'Europa, no va mantenir un esperit emprenedor, i va quedar relegada a l'administració de les terres de què obtenien beneficis econòmics.

22 Des de l'any 1747, existia una agrupació anomenada Capelles de Música Concordades (Ros Pérez, 2001: 9), a la qual pertanyia l'església de Sant Martí, i que celebrava les reunions a la sagristia de l'església de Sant Nicolau. Les esglésies en què es duia a terme activitat musical (en mans de l'organista i mestre de capella que dirigia cantors i instrumentistes), al marge de la Catedral de València i del Col·legi del Corpus Christi, van necessitar una regulació de les seues funcions com a centres que acollien associacions professionals independents amb les quals establien compromisos.

A la ciutat de València, a principis del segle XIX, trobem el cognom Colomer en l'escriptor pertanyent a l'ordre franciscana Vicent Martínez, el músic Josep Melcior Gomis, l'arquitecte Narcís Pascual i el marquès de Colomer.²³

L'última notícia sobre Vicente María Colomer la trobem en *El Pensamiento Ilustrado* del 8 de setembre de 1865, que fa menció del lliurament a l'Església de dos rals, destinats al Sant Ofici.

Pascuala, la mare de Blai Maria, es dedicava a «sus labores», segons consta al padró municipal per al període ja assenyalat. El cognom Guijarro és present a la societat valenciana al llarg del segle XIX.²⁴ El 27 d'agost de 1856 es va publicar al *Diario Mercantil de Valencia* l'esquela de la seua defunció.

Els primers anys de Blai Maria Colomer van transcórrer en un dels barris més populars i densament poblats de la ciutat, que fins al 1865 no s'expandeix més enllà de les seues muralles. Si la noblesa valenciana residia al carrer de Cavallers i els carrers adjacents, la classe burgesa s'assenta al primer quarter del Mercat i, més tard, al quarter de la Mar, en cerca d'espais lliures i l'únic passeig que existia dins de la ciutat, el passeig de la Glorieta. Els barris quart i cinqué del quarter dels Serrans, entre 1838 i 1857, mostren una població diversa que comprén oficis diferents, com ara advocats, metges, propietaris i músics (un alt percentatge dels quals s'ubicava als carrers que hi havia al voltant dels dos teatres de la ciutat, el Teatre Princesa i el Teatre Principal), junt amb professions menys lucratives, com ara servents, fusters o escriptors. Durant el període de temps comprés entre 1840 i 1856, els germans de Blai Maria —els barons es dedicaren a l'estudi, mentre que les germanes no tenien professió— abandonen l'entorn familiar per a formar les famílies pròpies.

23 El nom Colomer havia estat adjudicat a un dels carrers de la ciutat, el carrer Colomer, en el qual, el 29 de novembre de 1737, es va comprar una casa perquè acollira la seu fundacional del col·legi de les Escoles Pies. Fra Vicent Martínez Colomer (1762-1820) formava part de la cultura valenciana, en la qual comparteix espai amb importants representants com ara Gregori Maians i Siscar (1699-1781), Francesc Pérez Bayer (1711-1794), Vicent Salvà Pérez (1786-1849) i Vicent Boix i Ricarte (1813-1880). És autor d'obres poètiques i en prosa, de les quals destaquem les següents: *Historia de la provincia de Valencia de la regular observancia de S. Francisco* (1803), *Poesías* (1818) i *Reflexiones sobre las costumbres de Valencia* (1818). Narcís Pascual i Colomer (1808-1870) va ser un prestigiós arquitecte de l'època d'Isabel II, autor (entre altres obres) del palau del Congrés dels Diputats de Madrid.

Josep Melcior Gomis i Colomer (1791-1836) va ser un compositor que va entrar com a escolà de cor a la Catedral de València l'any 1800 (Parada y Barreto, 1868: 205). El 1691, Francisco Colomer Borja, sergent major de les milícies de València, adquireix el rang de marquès de Colomer durant el regnat del rei Carles II (Andújar Castillo i Felices de la Fuente, 2007: 133). Amb camps al sud de València, els hereus del títol pertanyen a la noblesa valenciana, que participa dels salons, segons refereix Boix (1849).

24 Damián Guijarro va ser inspector del Reial Col·legi de Sant Pau; Francisco Guijarro, encarregat de la comptabilitat en la secció, i Antoni Aparici i Guijarro va ser un membre destacat del Liceu Valencià (secció de Literatura i Arts) que es vincularia uns anys més tard amb el sector polític conservador.

El 1852 va morir per malaltia el germà de Blai Maria Colomer, Pascual, i la família formada pel matrimoni i els seus dos fills menuts trasllada el domicili al núm. 7 del carrer de l'Hort d'en Cendra, al barri cinqué del quarter dels Serrans, que comprenia l'espai existent del Portal Nou a la muralla, les quatre cantonades de Mossén Sorell, la plaça homònima i el carrer i la plaça de la Corona. El nom d'aquest carrer es va veure modificat al llarg del segle XIX per l'Ajuntament de València, i el 1855 apareix amb el nom de carrer de na Jordana. Pel que fa als altres germans, en destaca José, que apareix esmentat en una notícia publicada el 1893 en el *Boletín Musical de Valencia*. Amb motiu de l'homenatge que fa la publicació a Verdi pel seu huitanté aniversari i en la qual participen professors de música i instrumentistes de la ciutat, José Colomer hi apareix com a «professor de música del colegio de Nuestra Señora de Loreto».

2.3. INICIACIÓ MUSICAL

Blai Maria Colomer comença amb quatre anys la seua iniciació musical amb Pasqual Pérez Gascón (1802-1864), que havia estat escolà de cor de la Catedral de València. Aquest reconegut músic havia estudiat sota la direcció del mestre de capella José Pons (1768-1818) i de l'organista de la Catedral Francisco Cobo (1768-1832), i compaginava el càrrec d'organista de la Catedral amb el de professor en el Reial Col·legi de Sant Pau de València.²⁵

L'aprenentatge dels membres més joves de les famílies nobles es duia a terme en l'espai domèstic (per part de tutors o familiars). La demanda de la burgesia va afavorir l'ensenyament de caràcter privat, en col·legis que romanien en mans dels ordes religiosos. L'ensenyament públic estava destinat a la població al marge de tots dos grups socials. En aquest context, malgrat l'absència de dades escolars de Blai Maria, no hi ha dubte de l'alt nivell de formació que va rebre des d'una edat molt primerenca, ni del fet que responia al marc acadèmic del moment (del qual València participava, seguint les directrius del sistema educatiu que regia a la resta del país): la lectura, l'escriptura i les matemàtiques eren la base de la instrucció educativa, i s'hi afegien les hores d'«arts d'adornament», en què s'oferien als alumnes classes de violí i piano, així com lliçons de «figuras de música, canto, equitación, baile y dibujo».

José Parada y Barreto, en el seu *Diccionario técnico, histórico y biográfico de la música*, ens diu de Pérez Gascón:

Era verdaderamente admirable oírle improvisar sobre infinitos temas, ya libres, ya fugados [...]. Cuando fue a dicha ciudad [València] el grande pianista Liszt,

25 El 1855 va compondre, entre altres obres, l'*Himno a san Vicente Ferrer*, amb motiu del centenari de la seua mort.

deseando oír a quien ya gozaba de una fama europea, hizose acompañar a la catedral; allí estuvo por largo rato escuchando varias improvisaciones al Sr. Pérez, hasta que, trasportado de entusiasmo, subió a abrazarle; desde entonces pasó largas horas conferenciando con él sobre música, durante las cuales no quería recibir a nadie (Parada y Barreto, 1868: 312).

Aquest nivell es reflecteix en els testimonis cal·ligràfics en llengua espanyola i francesa que apareixen en la documentació. Comparats amb els quaderns de cal·ligrafia de l'època que realitzaven els alumnes del col·legi de les Escoles Pies de València (d'ensenyament privat), s'observa una certa semblança, que constata la formació excel·lent de Colomer i mostra un domini fluid del llenguatge, de la redacció i de l'expressió, que allunya qualsevol possibilitat d'una alfabetització tardana o incompleta.

La vinculació amb l'Església facilitava el contacte amb la pràctica del cant pla, la polifonia de faristol i les composicions orquestrals. Colomer assisteix a classe amb Pérez Gascón mitja hora després dels oficis dels diumenges, en els quals, com era costum en les celebracions litúrgiques, el violí era el segon instrument més sol·licitat, i sempre anava acompanyat per l'orgue. El britànic Richard Ford relata, respecte de l'any 1845, com és de difícil escoltar a Espanya bona música, «incluso las misas, como las ejecutan en sus catedrales, donde la instrucción [és] a base de piano y violín» (Ford, 1981: 9).

2.4. COLOMER, ALUMNE DE PÉREZ GASCÓN

Durant aquests anys, Colomer es va familiaritzar amb el sistema d'ensenyament de Pasqual Pérez, que coneixia els textos musicals que circulaven a Espanya, França i les principals ciutats europees per la relació que mantenia amb professors del Conservatori i compositors de la capital francesa, com Giacomo Meyerbeer (que li va escriure amb termes elogiosos per la seua faceta de compositor) o bé Auguste Panseron (1795-1859), intèrpret, compositor i pedagog francès, autor de nombroses romances i de tractats de solfeig i harmonia per a intèrprets. Hem de destacar la figura de Panseron per la seua contribució a la pedagogia musical i pianística elemental a mitjan segle XIX. Al seu mètode *Solfège du pianiste*, publicat el 1845, els pianistes Zimmerman i Kalkbrenner (a les «Lettres d'approbation») elogien les obres elementals que apareixen en el text, de les quals diuen que són excel·lents per als pianistes que han de llegir i entendre bé la música. En l'obra hi van col·laborar pianistes europeus, com ara Czerny i Liszt, i francesos del Conservatori de París, com ara Le Couppey, Prudent o Marmontel, amb composicions a quatre mans destinades a l'aprenentatge del piano.

El 1855, Panseron va remetre a Pérez Gascón un exemplar del seu *Traité de l'harmonie pratique et des modulations à l'usage des pianistes* perquè el revisara abans de la segona edició. Probablement no va ser l'única proposta didàctica del pedagog francès i de l'escola francesa teòrica i interpretativa que va arribar a les mans de Pérez Gascón, que d'aquesta manera es va convertir en l'introducció a València de les obres que recollien les novetats pedagògiques europees.

El resultat de la seua actualització bibliogràfica en el camp didàctic, el contacte proper amb els intèrprets i la seua experiència pedagògica es va consolidar en l'elaboració d'un mètode basat en el que va desenvolupar Guillaume Louis Bocquillon Wilhem (1781-1842) a París a principis del segle XIX, el qual consistia en l'exercici de la música en els vessants auditiu, gràfic i vocal, com a base per a l'estudi posterior en l'àmbit interpretatiu. Així, el 1848, Pérez Gascón edita *Principios de solfeo y canto para uso de los alumnos del Colegio Real de San Pablo de Valencia*, que utilitzarà i proposarà com a material específic d'aprenentatge musical als seus alumnes de l'Escola Popular de Música Vocal, creada el 1851 per la Societat Econòmica d'Amics del País de València.

El dictamen que el 27 d'octubre de 1857 concedeix el Reial Conservatori de Música i Declamació de Madrid, representat per Hilarión Eslava, Francisco de Asís Gil, Mariano Martín i Juan Gil, ens permet aprofundir en la mena d'ensenyament que Colomer va rebre durant els seus primers anys. L'obra de Pérez Gascón respon a les necessitats de les classes col·lectives que l'autor va començar a impartir des de mitjan segle i s'ofereix com la recopilació dels seus anys d'experiència com a professor:

- «Orden, sencillez y claridad de los diversos signos que constituyen el lenguaje musical.»
- «Graduación metódica de las dificultades de medida y de entonación.»
- «Excelentes observaciones y ejercicios [...] dispuesto todo de una manera tan ordenada y progresiva, que los discípulos no pueden menos de vencer sin fatiga las grandes dificultades que encierra el conocimiento práctico.»
- «Ejercicios graduados y correctamente escritos.»

Les bases de l'aprenentatge (claredat, exemplificació, seqüenciació i progressió) quedaven ben paleses en el sistema emprat per Pérez Gascón, que el 1847 va començar a ensenyar piano a un Colomer que, amb huit anys, ja havia assimilat el llenguatge musical necessari per a iniciar-se en la pràctica instrumental.

2.5. Colomer, alumne de Just Fuster

Aconsellat pel seu mestre Pérez Gascón, Blai Maria va entrar a formar part de la classe del mestre més conegut i popular del segon terç del segle XIX a València, Just Fuster Carceller (1815-1876). Professor del claustre extern de professors que impartien classes al seminari de les Escoles Pies per a l'educació de la noblesa, situat entre els carrers actuals dels Carnissers i el Colomer, era qui estava encarregat de l'ensenyament instrumental del piano. Les classes dels altres instruments anaven a càrrec de Donato Montes, mentre que les de francès les impartia el professor Ramón Dolz.

L'escola de Just Fuster

L'alt grau de popularitat a què va arribar l'ensenyament de Just Fuster, «que innumerables famílies de la capital le confiaban con verdadera satisfacción» (Serrano, 1891: 478), el va permetre dedicar-se amb una atenció especial a aquells alumnes que demostraven un rendiment més elevat en l'estudi de l'instrument i que ja disposaven d'una formació musical sòlida. La relació que es creava durant les classes no se cenyia únicament a aspectes acadèmics, ja que la música com a disciplina artística portava implícita, a més d'una pràctica digital i conceptual, la transmissió, i per tant la recepció, dels aspectes estètics que en essència responien a la naturalesa de cada persona i la percepció del món que l'envoltava.

Fuster és un dels primers professors de piano que representa la figura del mestre vocacional —«sinite parvulos venire ad me»²⁶ (Serrano, 1891: 478)— i que es dedica a la transmissió de tots els aspectes relatius a l'estudi del piano amb una clara intenció didàctica que respon al pensament polític, cultural i social del moment, per tal com a la ciutat s'estableix l'ensenyament (escoles normals: des del 1867, la Reial Casa d'Ensenyament de Xiquetes i Col·legi d'Educandes, i, des del 1845, l'Institut d'Ensenyament Mitjà, antic Reial Col·legi de Sant Pau) per a formar professors que ajuden la població a eixir de l'analfabetisme, impulsat per la burgesia incipient.

Del testimoniatge d'Eduardo Serrano²⁷ en la crònica sobre Amanci Amorós que va publicar el 1891, en deduïm que va tenir un coneixement proper

²⁶ Lc 18,16.

²⁷ Eduardo Serrano Pla (1843-1909), membre de la Societat Econòmica d'Amics del País de València, el 30 de maig de 1878, va proposar a la secció de Belles Arts (juntament amb altres socis de la Societat Econòmica d'Amics del País, el pianista José María Úbeda, Enrique Aguilar, José María Sales i Arturo Lliberós) la fundació d'un conservatori a la ciutat de València. Amb la creació del conservatori, va formar part de la primera junta directiva com a vicepresident de la Societat Econòmica d'Amics del País de València (Micó Terol, 2012: 60).

del grup d'alumnes de Fuster i del professor mateix. L'afecte que professava a Colomer es deixa veure quan l'escriptor s'hi refereix com a «Blasito Colomer» i l'inclou dins del grup d'alumnes que es va formar en mans de Fuster. Els companys d'«escola» de Colomer dels quals tenim notícies van ser José Valls (1847-1909), Amanci Amorós Sirvent (1854-1925), Roberto Segura Villalba (1849-1902) i Ricardo Benavent Feliu (1848-1929).

Blai Colomer va mantenir amb Just Fuster una estreta relació basada en l'admiració i el respecte, que mantindria durant els anys de formació a París i al llarg de tota la vida de Fuster. El manuscrit del sextet per a dos violins, viola, violoncel, contrabaix i piano titulat *Pot-pourri d'airs espagnols*, localitzat a l'església de Sant Nicolau de València, presenta un exlibris amb el nom de Just Fuster. No serà l'única composició que Fuster rebrà del seu alumne. El manuscrit de l'*Andante du Trio en sol majeur* (obra amb què Colomer va guanyar el 1879 el primer premi de la Société des compositeurs) pertanyent a l'arxiu de l'església esmentada està encapçalat per la dedicatòria següent: «Ofrecida a mi querido y buen maestro D. Justo Fuster, únicamente para él».

Des de principis del segle XIX, l'ensenyament instrumental s'havia impartit de manera privada i individual. Amb Fuster es va iniciar un nou sistema d'ensenyament que anava adreçat a tots aquells que, independentment del seu estatus social, demostraren interès, destresa i vocació per l'estudi de l'instrument. L'aportació innovadora del pianista i pedagog valencià va consistir a saber implantar la «presa de consciència» dels alumnes en dos sentits:

1. Com a receptors d'una manera determinada de «fer» (de «tocar»), de considerar el piano en totes les seues dimensions com a instrument i com a projecció de si mateixos, que els agrupava en una escola (en un moment en què l'únic conservatori d'Espanya era el de Madrid). Es reconeixien entre si i s'identificaven amb l'escola, alhora que es convertien en l'«elit del piano» a la ciutat.
2. Com a transmissors d'aquella escola que els permetia participar de les escoles pianístiques tradicionals europees i que els duria a la consolidació dels seus pressupòsits pedagògics. Es convertirien així en la primera escola valenciana de piano, que s'institucionalitzaria uns anys més tard amb la inauguració, el 1879 (gràcies al suport de la Societat Econòmica d'Amics del País de València), del Conservatori de València, en el claustre del qual van participar José Valls, Roberto Segura i Amanci Amorós.

Els trets estilístics i tècnics d'aquesta primera escola pianística valenciana es presentaven a mig camí «entre la de Compta y Mendizábal del Conservatorio de Madrid»: «[p]osición elegante, pulsación y digitación, huyendo de las exa-

geraciones mímicas [...]; corrección en el fraseo, apartándose [...] de forzar el ritmo: limpieza en la ejecución y acabada seguridad» (Serrano, 1891: 478).

Les classes, a les quals Colomer assistia dues vegades per setmana, les vesprades dels dijous i els diumenges, tenien lloc a la sala de música del col·legi de les Escoles Pies. S'hi reunia amb els seus companys d'«escola», per a improvisar entorn de les obres clàssiques dels millors mestres de piano.

Blai Maria Colomer dedicaria a l'estudi del piano els anys següents i participaria en les audicions/concerts que se celebraven al Liceu Musical de València, a les quals assistien els socis. Les obres que formaven part del seu repertori eren les habituals a les sales de concerts d'Europa des de principis del segle XIX: transcripcions, reduccions i adaptacions d'àries, cavatines, melodies i fragments variats de les òperes cèlebres del moment, adaptades per a piano, piano a quatre mans o piano i veu. De les obres de la literatura pròpiament pianística, tenim notícia que les variacions de Wolfgang Amadeus Mozart *Ah! vous dirai-je, maman* van ser interpretades al Saló del Liceu, entre altres obres clàssiques, per un Blai Maria de només deu anys; la dificultat d'execució reflecteix la dedicació de Colomer a l'estudi del piano i el seu alt nivell tècnic i interpretatiu, malgrat l'escassa edat.

L'associació Liceu Musical de València, que compartia l'ideari de la resta de les que hi havia repartides pel territori espanyol en els seus inicis literaris i artístics, va ser creada el 1836 per un grup pertanyent a la Societat Econòmica d'Amics del País de València. L'any 1838, la reina regent Maria Cristina li concedeix com a seu social l'antic noviciat del convent de l'orde de Montesa a l'edifici del Temple. Es va configurar com una acadèmia amb una filosofia consistent a formar joves i ajudar en la difusió de les idees il·lustrades i la cultura per totes les classes de la societat. Més tard passaria a anomenar-se Liceu, i s'hi agruparia l'estudi de les arts amb el de les ciències i les humanitats (Lamarca, 1841: 25).

L'any 1841 es va crear la secció de Música (entre els membres hi havia Teodor Llorente, Vicent Wenceslau Querol, Antoni Aparici Guijarro i Antonio Rodríguez de Cepeda), en la qual es va incloure l'especialitat de declamació, i es va reformar el saló ubicat en les mateixes dependències. El Teatre del Liceu es va inaugurar el 16 de juny de 1841. Quan a finals de la dècada de 1850 decau la seua activitat, serà reemplaçat per la Societat Econòmica d'Amics del País de València.

El 1852, Colomer comença els estudis de violí amb Manuel Lloria Constantí, veí de la família Colomer Guijarro. Músic de la Capella de Música de la Casa Reial, en la qual va entrar l'any 1818 i de la qual va arribar a ser violinista primer, es va retirar a la seua ciutat natal a l'edat de seixanta anys. Va formar part de l'orquestra constituïda per trentamúsics que interpretava òperes italianes, entre elles *Il trovatore*, *La traviata* i *Rigoletto*, de Giuseppe Verdi; *Lucia*

de Lammermoor, de Gaetano Donizetti, i *Norma*, de Vincenzo Bellini. En els exemplars del *Diario Mercantil de Valencia* dels dies 10 i 16 de maig de 1856, en la secció «Crònica de Espectáculos», hi apareix la notícia de les dues òperes que representarà una companyia italiana al Teatre Princesa de València: *Il trovatore*, de Giuseppe Verdi, i *La favorita*, de Gaetano Donizetti. La preferència del públic per l'òpera italiana va ser generalitzada a Europa durant la primera meitat del segle XIX.

La música no s'interpretava només en grans espais. Els tres cafés de moda que existien a València l'any 1849 (el café Europa, al carrer de la Mar; el del Teatre, enfront del Teatre Principal, i el café de la Cruz, al carrer del Micalet) i altres locals del gust del públic oferien als clients, integrades en la consumició, les melodies de les òperes de moda. Blai Maria acudia a algun dels cafés esmentats, propers al domicili familiar i a l'església de Sant Nicolau, i ubicats en el centre de l'activitat social de la ciutat. Aquesta activitat el va familiaritzar més encara, si és que una tal cosa era possible, amb la «tècnica de la improvisació», i també amb la pràctica pianística d'acompanyar la veu o altres instruments, en un repertori de peces breus al gust de l'època que eren sol·licitades pel públic assistent.

Colomer, segons comenta el seu rebesnet Patrick Colomer, «conoció entre los consumidores a un compatriota que le hizo tal descripción de París y de la acogida que se daba a los artistas en esta ciudad, que no dejó de pedir a sus padres el consentimiento para su partida, con el fin de perfeccionar su arte». No hi ha dubte que la capital francesa, que compartia amb Viena a principis del segle XIX el protagonisme com a centre musical, atreïa qualsevol jove músic que volguera perfeccionar la seua formació. Com a exemple que ens ajudarà a comprendre més bé l'«ànim» del moment, resulta aclaridor el comentari següent de Josep Iturbi a la carta que adreça a Eduard López-Chavarri i Marco el 18 de juliol de 1911 des de París:

[M]e estoy viendo sin pensión el año que viene, [...] no me quedaré en Valencia para dar *llisonetes* y *cafenet*. Prefiero esto último pero en París o en Alemania, en algún sitio donde se respete el arte, y en donde se tenga concepto formado de los artistas y su arte, completamente diferente del que [...] se tiene en España y particularmente nuestra querida Valencia (Díaz Gómez i Galbis López [ed.], 1996: 268).

ANNEX A: CONCERTS

A continuació oferim una relació dels concerts duts a terme per Blai Maria Colomer com a intèrpret o director.

S'indiquen les dates de les quals hi ha constància fefaent, i les dates de la notícia quan no hi ha informació més precisa dins de la ressenya periodística.

Quan no disposem de dades, ho representem amb un guionet (-).

Data	Títol de l'obra	Autor	Funció	Altres intèrprets	Lloc
4/2/1857	<i>Serenata</i> (transcripció) Composicions pròpies	Franz Schubert (transcripció d'Émile Prudent) B. M. Colomer	Pianista	-	Jardi d'Hivern (París)
20/12/1860	<i>Sisé concert</i> <i>Marruecos:</i> <i>Marcha triunfal</i>	H. Herz B. M. Colomer	Pianista	-	Palau Reial (Madrid)

Data	Títol de l'obra	Autor	Funció	Altres intèrprets	Lloc
28/12/1860	Dues variacions sobre motius de <i>Norma</i> i <i>La sonnambula</i> <i>Pot-pourri de aires nacionales</i>	Vincenzo Bellini B. M. Colomer	Pianista	-	Saló (Amalio Ayllón) ⁴²
8/1/1861	<i>Fantasia de Roberto el Diavolo</i> <i>Concert</i> <i>Concierto 6</i> <i>Pot-pourri de aires nacionales</i>	Giacomo Meyerbeer Émilie Mayer Henri Herz B. M. Colomer	Pianista	Penelope Bigazzi	Teatro Circo (Madrid)
21/1/1861	<i>Fantasia de Roberto el Diavolo</i> <i>Concert</i> <i>Concierto 6</i> <i>Pot-pourri de aires nacionales</i>	Giacomo Meyerbeer Émilie Mayer Henri Herz B. M. Colomer	Pianista	Penelope Bigazzi	Teatro de la Zarzuela (Madrid)
20/2/1867	<i>Simple chanson, Venise, Ballade, Scherzo, Première mazurka de salon, Premier caprice élégant i L'Auréole</i>	B. M. Colomer	Pianista	-	París

42 Director el 1860 de la publicació periòdica *La Crónica de Ambos Mundos*.

20/8/1867	<p>Sonata en do sostingut menor</p> <p>Rondo élégant</p> <p>Guillermo Tell (obertura)</p> <p>Galop des postillons</p> <p>Sextet</p>	<p>Ludwig van Beethoven</p> <p>Carl Maria von Weber</p> <p>Gioachino Rossini</p> <p>B. M. Colomer</p> <p>B. M. Colomer</p>	Pianista	A. Boucher júnior (violi)	Paris
2/12/1876	<p>«Air du bouffon» (extracte de <i>La coupe du roi de Thulé</i>)</p> <p>Psaume CXXI</p>	<p>B. M. Colomer</p> <p>B. M. Colomer</p>	Pianista	Numa Auguez (cantant)	SNM, ⁴³ sala Pléyel (Paris)
13/1/1877	<p>Ton âme est immortelle</p> <p>«Air du bouffon» (extracte de <i>La coupe du roi de Thulé</i>)</p>	<p>B. M. Colomer</p> <p>B. M. Colomer</p>	Pianista	Numa Auguez (cantant)	Paris
24/2/1877	« Mélodie » (extracte de <i>La coupe du roi de Thulé</i>)	B. M. Colomer	Pianista	Numa Auguez (cantant)	SNM (Paris)
22/12/1877	Chasse fantastique (dos pianos a huit mans)	B. M. Colomer	Pianista	Paul Braud, A. Bussy, Castellanos (pianistes)	Paris
1879	Concert symphonique n° 1	B. M. Colomer		Albert Lavignac (piano)	
19/3/1882	Nina, Légende i Entr'acte (peces simfòniques)	B. M. Colomer	-	-	Cirque d'été (Paris)

43 Société nationale de musique.

Data	Títol de l'obra	Autor	Funció	Altres intèrprets	Lloc
25/3/1882	<i>Trio en sol majeur</i> <i>Chasse fantastique</i> (dos pianos a huit mans)	B. M. Colomer B. M. Colomer	Pianista	Guillaume Rémy (violí), Raymond Marthe (violoncel)	SNM, sala Pléyel (París)
26/3/1882	Obertura Théodoric (estrena)	B. M. Colomer	Director	Orquestra	Cirque d'été (París)
14/5/1882	Obertura Théodoric	B. M. Colomer	-	Orquestra (sala Pléyel)	SNM, sala Pléyel (París)
1/1/1883	<i>Concerto n° 2 en ut mineur</i> (per a piano i orquestra)	B. M. Colomer	Pianista	Orquestra dirigida per Édouard Colonne	Sala Pléyel (París)
5/1/1883	<i>Andante et rondo</i> (estudi per a oboé)	B. M. Colomer	Pianista	-	Sala Pléyel (París)
20/1/1883	<i>Sonate dramatique</i>	B. M. Colomer	Pianista	Jules Loeb (violoncel)	SDCM, ⁴⁴ sala Érard (París)
17/2/1883	<i>Andante</i> <i>Scherzo</i>	B. M. Colomer B. M. Colomer	Pianista	Jean-Henri Lavigne (trompa)	París
10/4/1883	<i>Nonetta</i>	B. M. Colomer	-	-	Sala Pléyel (París)
7/5/1883	<i>Concerto n° 2 en ut mineur</i> (per a piano i orquestra) <i>Menuet</i>	B. M. Colomer Camille Dunezart	Pianista	Camille Dunezart [director d'orquestra]	SNM, sala Pléyel (París)
19/5/1883	<i>Allegro</i> (dos pianos)	B. M. Colomer	Pianista	M ^{lle} Duprez (pianista)	Société d'auditions Émile Pichoz (París)

44 Société départementale de compositeurs de musique.

26/1/1884	<i>Danse macabre</i> <i>Danse villageoise</i> <i>Concerto symphonique n° 1</i> (transcripció per a dos pianos)	C. Saint-Saëns É. Lalo B. M. Colomer	Pianista	Marie Tayau (violí), Marie Tayau (violí), Berthe Marx (piano)	París
13/2/1884	Obres de Colomer Obres de Pessard	B. M. Colomer Émile Pessard	Pianista	Émile Pessard (cant)	Sala Érard (París)
25/1/1885	<i>Scherzo</i>	B. M. Colomer	-	Orquestra Padeloup, dirigida per Benjamin Godard	Cirque d'hiver (París)
5/2/1885	<i>Fantaisie appassionata</i>	H. Vieuxtemps	Pianista	Anthony Malbernac (violí)	París
20/5/1885	-	[B. M. Colomer]	Pianista	-	Palau del Trocadéro (París)
22/12/1887	<i>Athènes</i>	B. M. Colomer	Pianista	Trompa	Château d'Eau (París)
2/5/1888	<i>Concerto symphonique n° 1</i>	B. M. Colomer	Pianista	Orquestra	Opéra-Comique (París)
10/5/1888	<i>Concerto symphonique n° 1</i>	B. M. Colomer	Pianista	Orquestra	Sala Érard (París)
18/5/1888	<i>Concerto symphonique n° 1</i>	B. M. Colomer	Pianista	Orquestra	Opéra-Comique (París)
24/3/1889	<i>Quintette à cordes et piano</i>	B. M. Colomer	Pianista	Dos violins, viola, violoncel	París
24/11/1889	<i>Les Noces de Fingal</i>	B. M. Colomer	Director	Orquestra, Numa Auguez (cantant)	<i>Salle des concerts du Conservatoire</i> (París)

Data	Títol de l'obra	Autor	Funció	Altres intèrprets	Lloc
1/1/1895	<i>Concerto symphonique n° 1</i>	B. M. Colomer	Director	Orquestra de Tournai	Tournai
15/5/1895	<i>La pupille de Figaro</i> (òpera còmica)	B. M. Colomer	-	Orquestra del Théâtre des Bouffes-Parisiens	París
5/5/1896	Obertura Théodoric (per a dos pianos)	B. M. Colomer	Pianista	Marie-Louise Grenier (piano)	Saló Grenier (París)
4/6/1896	<i>Sonate dramatique</i>	B. M. Colomer	Pianista	Jeanne Meyer (violoncel)	París
?/3/1898	-	B. M. Colomer	Pianista	Louis Diémer (pianista)	SCM ⁴⁵
12/1/1902	« On vous admire bouche close », « Nous cheminions dans le sentier », « O mai, roi des jours parfumés » (<i>Rondels de mai</i>)	B. M. Colomer	Pianista	M ^{lle} Maressa (cantant)	Sala Gaveau (París)
15/5/1904	« Prélude et divertissement » (<i>Les Noces de Fingal</i>)	B. M. Colomer	Director	-	-
3/7/1904	<i>Obra para orquesta</i>	B. M. Colomer	Director	-	Société des enfants d'Apollon

45 *Société de compositeurs de musique.*

ANNEX B: OBRES

A continuació oferim una relació de les obres compostes per Blai Maria Colomer.

Considerarem obra tota composició musical publicada com a unitat o en col·lecció. No hi inclourem revisions o arranjaments dels títols relacionats o d'altres compositors.

Aportem els títols localitzats en catàlegs i arxius eclesiàstics, institucionals i acadèmics, així com en enciclopèdies i publicacions periòdiques, dels quals hi ha constància fefaent.

Indiquem la data més antiga en què tenim constància de cada obra.

Títol	Data
<i>24 Préludes mélodiques dans tous les tons majeurs et mineurs</i>	1910
<i>Agitato</i>	1902
<i>Alborada</i>	1897
<i>Alla Chopin</i>	1901
<i>Andante du Trio en sol majeur</i>	1879
<i>Andantino et scherzo</i>	1890
<i>Âne Martin, L'</i>	1902
<i>Athènes</i>	1887
<i>Aubade</i>	1887
<i>Auréole, L'</i>	1867
<i>Balada</i>	1867

Títol	Data
<i>Ballabile</i>	1884
<i>Ballet joyeux</i>	1893
<i>Barcarola pour piano et orgue</i>	sense data
<i>Boleras</i>	1864
<i>Bonsoir, Marquise</i>	1906
<i>Bouquet, Un</i>	1887
<i>Caille, La</i>	1891
<i>Canzonetta</i>	1904
<i>Caprice arabe</i>	1903
<i>Caprice concertante</i>	1894
<i>Capricieuse, La</i>	1887
<i>Caquetage</i>	1890
<i>Chanson</i>	1892
<i>Chanson florentine</i>	1898
<i>Chanson matinale</i>	1893
<i>Chanson rustique</i>	1896
<i>Chants assyriens</i>	1898
<i>Chasse fantastique</i>	1877
<i>Choral</i>	1891
<i>Concerto n° 2 en ut mineur</i>	1883
<i>Concerto symphonique n° 1</i>	1879
<i>Coucou, Le</i>	1891
<i>Coupe du roi de Thulé, La</i>	1868
<i>Couvre-feu</i>	1890
<i>Cracovienne</i>	1891
<i>Dans la forêt</i>	1875
<i>Danza</i>	1887
<i>Derniers rayons</i>	1984
<i>Deux idylles</i>	1880
<i>Dialogue</i>	1890
<i>Do, ré, mi, fa, sol</i>	1896
<i>Don Pasquale</i>	1866
<i>Drapeau, Le</i>	1893
<i>École nouvelle: Enseignement élémentaire et progressif du piano</i>	1900
<i>École progressive du piano à 4 mains</i>	1904
<i>En fredonnant</i>	1913
<i>Enseignement moderne du piano</i>	1908
<i>Entr'acte polonaise</i>	1882
<i>Études de solfège en clé de sol</i>	1899

<i>Fandango</i>	1910
<i>Fantaisie concertante pour alto et orchestre</i>	1885
<i>Fantaisie pour hautbois</i>	1898
<i>Fantaisie-Légende</i>	1898
<i>Fête dominicale</i>	1875
<i>Feuilles volantes</i>	1896
<i>Fiesta, La</i>	1897
<i>Galop des postillons</i>	1867
<i>Gavotte</i>	1892
<i>Gitanilla, La</i>	1884
<i>Guitare</i>	1890
<i>Hirondelle, L'</i>	1896
<i>Idylles et caprices</i>	1876
<i>Inconnu, L'</i>	sense data
<i>Intermède</i>	1888
<i>Jupiter</i>	1866
<i>Lamentación segunda para el Jueves Santo</i>	sense data
<i>Larme, Une</i>	1869
<i>Légende</i>	1882
<i>Lignes supplémentaires, Les</i>	1901
<i>Marcha en do mayor</i>	sense data
<i>Marche berbère</i>	1892
<i>Marche de fiançailles</i>	1886
<i>Marivaudage</i>	1896
<i>Marruecos: Marcha triunfal</i>	1860
<i>Matin, Le</i>	sense data
<i>Mauresque</i>	1892
<i>Mazurk-ballet</i>	1908
<i>Mélodie</i>	1869
<i>Menuet</i>	187?
<i>Menuet fantasque</i>	1903
<i>Menuet Renaissance</i>	1883
<i>Morenita</i>	1890
<i>Muletiers, Les</i>	1891
<i>Napolitaine</i>	1883
<i>Nina</i>	1882
<i>Noces de Fingal, Les</i>	1889
<i>Nonetta</i>	1883
<i>Nous cheminions dans le sentier</i>	1890
<i>Nouveaux exercices</i>	1909
<i>Novelette</i>	1897

Títol	Data
<i>O mai, roi des jours parfumés</i>	1890
<i>On vous admire bouche close</i>	1890
<i>Orientale</i>	1913
<i>Papillons d'or</i>	1898
<i>Pas de la clochette</i>	1887
<i>Pas des ondines</i>	1905
<i>Passez, hiver!</i>	sense data
<i>Paysannerie</i>	1891
<i>Peregrina, La</i>	1901
<i>Petit Ensemble, Le</i>	1905
<i>Petite ballade</i>	1898
<i>Petite berceuse</i>	1898
<i>Petite chanson</i>	1898
<i>Petite danse</i>	1898
<i>Petite dormeuse</i>	1890
<i>Petite promenade</i>	1898
<i>Petite retraite</i>	1998
<i>Petite valse</i>	1883
<i>Petites inventions canoniques</i>	1916
<i>Pirouette, La</i>	1893
<i>Pleurs</i>	1867
<i>Pluie de fleurs</i>	1901
<i>Polka-Stuck</i>	1894
<i>Pot-pourri de aires nationales</i>	1860
<i>Précieuses, Les</i>	1906
<i>Premier caprice élégant</i>	1867
<i>Premier divertissement</i>	1891
<i>Première mazurka de salon</i>	1864
<i>Première sonate en mi bémol</i>	sense data
<i>Première symphonie en fa pour orchestre</i>	1880
<i>Prière du soir</i>	1875
<i>Primevères, Les</i>	1893
<i>Promenade</i>	1890
<i>Psaume CXXI</i>	1876
<i>Récréations enfantines</i>	1905
<i>Rêve</i>	1904
<i>Réveil des lutins, Le</i>	1893
<i>Rondeau</i>	1909
<i>Rondino</i>	1894

<i>Roumaine</i>	1889
<i>Rythmes contrariés</i>	1913
<i>Seguidillas</i>	1864
<i>Sept paroles du Christ, Les</i>	sense data
<i>Sérénade</i>	1898
<i>Sérénade galante</i>	1883
<i>Sextus</i>	1896
<i>Sibylle</i>	1901
<i>Simple chanson</i>	1901
<i>Simple mélodie</i>	1896
<i>Soir, Le</i>	1891
<i>Soleil couchant</i>	1901
<i>Solfège du pianiste</i>	1910/11
<i>Sonate dramatique pour violoncelle et piano</i>	1883
<i>Sonates pour le piano</i>	1907
<i>Sonatine burlesque</i>	1906
<i>Sonatine en fa majeur</i>	1907
<i>Sonatine en mi mineur</i>	1907
<i>Sonatine en sol majeur</i>	1906
<i>Sonatine en ut majeur</i>	1906
<i>Sonatine n° 1 en si bémol majeur</i>	1907
<i>Sonatine n° 2 en ut majeur</i>	1906
<i>Sonatines</i>	1916
<i>Sourires</i>	1867
<i>Sous le balcon</i>	1887
<i>Souvenir</i>	1896
<i>Souviens-toi</i>	1869
<i>Stella</i>	1901
<i>Studianka</i>	1905
<i>Sur la route</i>	1902
<i>Symphonie</i>	1900
<i>Tempo di minuetto</i>	1876
<i>Théodoric</i>	1882
<i>Ton âme est immortelle</i>	1876
<i>Tour de Crispin, Un</i>	1895
<i>Triolets</i>	1897
<i>Ungarischer Tanz</i>	1893
<i>Valse</i>	1892
<i>Valse brillante</i>	1890
<i>Valse en la</i>	1886
<i>Valse en ut</i>	1886

Títol	Data
<i>Valse-toast</i>	1891
<i>Valses concertantes</i>	1880
<i>Valses intimes</i>	1889
<i>Venise</i>	1901
<i>Villageoise</i>	1901
<i>Villanelle</i>	1863

Les obres següents, tot i figurar en alguns dels documents consultats, no han pogut ser trobades en les fonts descrites més amunt.

Títol	Data
<i>Antes del mediodía</i>	sense data
<i>Avaricia, La</i>	sense data
<i>Azucena de las aguas, La</i>	sense data
<i>Canciones de Navidad</i>	sense data
<i>Hija de las aguas, La</i>	sense data
<i>Prudencia, La</i>	sense data
<i>Todo le daré</i>	sense data

